

ta obsega prek 1800 antičnih primerkov gem in prav toliko iz steklene paste ter čez 1600 gem in kamej iz poantičnega obdobja, med njimi precej iz karolinškega in staufovskega časa kakor tudi pomembna gornjeitalška dela 16. stoletja. S takim bogastvom rezljanega žlahtnega kamenja si je pridobila ta zbirka internacionalno veljavo. Pred katalogom je še popis skrajšane literature, ki je zajeta v odstavku Archäologische Bibliographie.

Katalog grških gem, ki ga je pripravila E. Brandt, zajema čas od minojskega obdobja do poznega helenizma (1. stol. pr. n. š.); razdeljen pa je na: minojsko-mikenske geme, grško-geometrijske, grško-arhajske geme in steklene paste, grško-feničanske, grško-perzijske, klasično-grške ter geme in paste iz helenističnega časa. Vsega skupaj je opisanih 631 gem. Opis je podan takole: vrsta minerala, fizičen opis predmeta, po možnosti najdišče oz. način pridobitve, mere, datacije, opis motiva ali scene, ob koncu pa primerjalna literatura. Tabele — 68 jih je — so izdelane v jasni črno-beli fotografiji.

Na koncu knjige je abecedni seznam najdišč ter stvarno kazalo.

Zastavljeno delo je koristen in pomemben prispevek k vrsti že izdanih katalogov, predvsem švicarskih in angleških zbirk.

Od Furtwänglerja dalje vlada za antične geme in kameje tudi vse večje strokovno zanimanje, saj je rezljano žlahtno kamenje nekaj najlepšega in privlačnega, kar se nam je ohranilo od drobnega umetnostnega ustvarjanja antičnega časa. Umetnost rezljanja kamej in gem, ki je dosegla svoj višek v Grčiji v poznoarhajski dobi in helenizmu, v Rimu pa ob prehodu iz republike v cesarstvo, je preživela srednji vek in je v renesansi zopet inspirirala rezalce kamenja.

I. Rajterič-Sivec

Erwin Keller, *Die spätrömischen Grabfunde in Südbayern*, Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, Band 14, Veröffentlichungen der Kommission zur archäologischen Erforschung des spätrömischen Raetien, Band 8, München 1971. Delo obsega 270 strani, 61 tabel v tekstu, 57 ob koncu knjige ter 2 zemljevida. Sestoji iz predgovora, uvoda, pregleda zgodovine raziskav provincialne arheologije na Bavarskem ter glavnega dela »grobišč«, seznam najdišč, kataloga in tabel.

V rimskem času je južna Bavarska sodila deloma v provinco Raetia II. deloma pa v Norik. Delo zajema časovni okolišnica historični okvir od padca limesa 259—60 do dogodkov l. 401 oz. 406, ko je ob vdoru Gotov konec rimske vladavine na tem ozemlju. Ker je celotno kronologijo Bavarske nemogoče analizirati in utemeljiti na inventarju iz relativno majhnega števila grobnih celot (okoli 110), se je avtor naslanjal tudi na izsledke iz madžarskih nekropol tega časa. Namen njegove disertacije je na osnovi grobnih celot detajlnejše kronološko opredeliti drobne najdbe 4. stoletja.

V poglavju o proučevanju rimskih spomenikov na Bavarskem avtor našteva vse, ki so se ukvarjali z rimsko provincialno arheologijo od humanizma (Aventinus, Peutinger) pa do l. 1958, ko je bila ustanovljena komisija za arheološka raziskovanja poznoantične Raetie.

Najbolj je obširno poglavje o grobiščih (od str. 17—192), kjer ob nekropolah analizira vse grobne pridanke. Na južnem Bavarskem so poznoantična grobišča zgoščena v dolini Lecha, na južni terasi Donave, v okolici Münchna in v ozkem pasu med Ammerskim, Starmbergerskim in Chiemskim jezerom ter Salzachom. Keller v uvodnem delu k temu poglavju razlaga topografijo, navaja važnejše naselbine in utrjene postojanke v bližini grobišč, naravne in umetno narejene prometne zveze; k temu so priložni zemlje-

vidi. Do danes je poznanih okoli 80 poznoantičnih nekropol. Ko govori o vrsti in načinu pokopa, ugotavlja, da so poznani le skeletni pokopi. Grobna jama je enostavno vkopana, ni nikakršne grobne arhitekture, le včasih so obložene s kamnitimi ploščami. Večkrat so lahko ugotovili, da gre za pokop v krsti. Loči dve vrsti grobišč: nekropole v vrstah in v skupine formirane grobove. Orientacija grobov je vzhod—zahod.

Najbolj obsežen sestavek v poglavju o grobiščih, grobni pridatki, je razdelil Keller v tri skupine: na tipični inventar moških grobov, karakteristične najdbe v ženskih grobovih in na pridatke, atipične za spol. K moškim pridatkom sodijo čebulaste fibule, obročaste, omega fibule, fibule z gumbom na loku, pasne garniture (iz brona: pasne spones z ovalnimi okovi, pasne spones s štirioglatimi okovi, pasni jezički v obliki srca, amfore itd.; iz železa: ledvičaste pasne spones, polkrožne, obročaste spones itd.), orožje, noži, torbice ob pasu, ostroge, pokopi konja. V ženskih grobovih 4. st. so najbolj pogosti pridatki, ki sodijo k nakitu (»diademi«, lasnice, uhani, raznovrstne perle, zapestnice, prstani) ter toaletni pribor in predmeti za vsakdanjo rabo, (ogledala, lesene skrinjice, koščeni glavniki, prstani, igle ter uteži). V moških in ženskih grobovih pa so bili še predmeti iz keramike, stekla in lojevca, novci, pincete, razni obročki, podkovani čevlji, živalske kosti itd. Ko analizira pridevke iz moških grobov, se avtor najdlje pomudi ob fibulah s čebulasto glavico. Našteje tipološko-kronološke ugotovitve raznih strokovnjakov (Behrensa, Belaeva, Kovrigove, Kuchenbucha, Åberga, Buchema). Keller na podlagi prejšnjih razdelitev in s pomočjo analognega materiala iz Mladžarske razdeli čebulaste fibule v šest tipov, ki časovno segajo od leta 290 tja v prvo polovico 5. stol. Na tem ozemlju se pasne garniture pojavijo že v konstantinskem času. To so železne pasne

spones in bronaste z živalsko glavo (morda germanski element). Specifično provincialno rimske oblike so pasne spones z ovalnimi in štirikotnimi okovi in pasni jezički v obliki srca ali amfore iz sredine in 2. pol. 4. stol. Orožje je v tem času redek pridelek, kaže pa na germanski izvor pokopanega.

Ob obravnavi inventarja v ženskih grobovih je precej pozornosti posvetil nakitu in je posamezne zvrsti razdelil v več skupin, tako npr. lasnice, uhane, perle. Kronološko so najbolj oprijemljive zapestnice, le-te iz gagata sodijo v konec 3. in začetek 4. stoletja. Od sredine 4. stol. do l. 400 so v modi zapestnice z zaključki v obliki živalskih glav, bronaste trakaste ter koščene.

Med pridatke, ki so bili v obojnih grobovih, sodi keramika. V pričujočem delu je razdeljena na terro sigillato, sigilatne imitacije, črno glazirano, terro nigro, glazirano, rdeče slikano v pasovih, in navadno hišno lončenino. Po obliki pa prednjačijo vrči z enim ročajem, pogoste so tudi posode z dvema ročajema, kupe, skodelice, terine, pladnji itd. Keramiko so pridevali v grobove od 2. polovice 3. stol. skoraj do srede 4. stol. Največ keramike je domače izdelave. Posodje iz salovca je iz konca 3. stol. do sredine 4. stol. Med steklenimi izdelki prevladujejo svetlozelene steklenice, razne čaše, kroglaste posode, kelihi z dvema ročajema itd. Večina jih sodi v 2. pol. 3. in prvo polovico 4. stol. Visoke konične čaše so tipične za sredino in drugo polovico 4. stol., ovalne s poudarjenim robom se pa pojavijo v poznem 4. in začetku 5. stoletja.

Del poglavja o grobiščih je sestavek, ki obravnava nekropole in pridatke kot vi-re za naselbine in raziskovanje socialne strukture prebivalstva. Sestavek je razdeljen v štiri skupine.

1. Najprej obravnava grobišča, ki sodijo k neutrjenim podeželskim naselbinam. Nekropola v Wesslingu naj bi bila

vzorec za tovrstne raziskave (izkopavanja v letu 1957 in 1965), trajala pa je od konca 3. stol. do 60 let 4. stol. Nato prikaže še druga grobišča, ki sodijo k tipu Wessling ter nekropolo v Göggingenu.

2. Grobišča utrjenih naselbin v notranjosti Bavarske (Altenstadt, Valley itd.).

3. Nekropole vojaških postojank na Illerju in Donavi (Günzburg, Burgheim itd.).

4. Grobišča v Augsburgu — (glavno mesto province).

Zadnji sestavek v tem poglavju, kjer na podlagi prej zbranega gradiva, Keller podaja prispevke k absolutni kronologiji, je tudi razdeljen v manjše dele, ki še enkrat obravnavajo kronološko vodilni material. V moških grobovih so to čebulaste fibule in pasne garniture, v ženskih pa različne vrste nakita. Ko govori o čebulastih fibulah in pasnih garniturah kot znaku dignitete, ugotavlja, da se verjetno kaže višji položaj nosilca le v dragocenosti materiala. Izvor in razprostranjenost provincialno rimskega materiala iz obravnavanih najdišč je predvsem omejena na bližnje province (ob levem bregu Rena, Raetia I., Noricum, podonavske province). Med obravnavanimi najdbami je opazen tudi inventar germanskega izvora, težko je pa reči ali je to vpliv domačega substrata ali pa trgovskih vezi z desnim bregom Rena. H germanski zapuščini 4. stoletja prišteva Keller fibule z gumbom na loku, troredne glavničke, spone v obliki živalske glave, železne pasne spone, del keramike. Po pasnih garniturah je določeval tudi grobove vojščakov.

V predzadnjem sestavku v tem obširnem poglavju — grobišča — je avtor združil zgodovinske podatke in arheološke ostaline ter ugotovil na južnem Bavarskem tri naselitvena obdobja; prvo od padca limesa do utrditve oblasti za časa Proba in Dioklecijana (260—280) drugo od Dioklecijana do vpada Juthun- gov 357. leta in tretjo po invaziji Juthun-

gov do konca rimske oblasti v Retiji okoli l. 400.

V zadnjem sestavku Keller obravnava problem kontinuitete v zgodnji srednji vek. Analizira vsa dosedanja mnenja (od H. Zeissa dalje) in kljub pičlim dokazom (protiargumenti so pomanjkanje historičnih virov, za čas po l. 400, prenehanje obtoka novcev, izselitev dela prebivalstva), postavlja hipotezo, da so v začetku 5. stol. na tem ozemlju že naseljeni prvi Alamani.

V naslednjem poglavju je podal pregled uporabljene literature, nato pa seznam grobišč na Bavarskem (z najnunejšimi podatki in literaturo), pregled najdišč čebulastih fibul po Kellerjevi razporeditvi tipov (upoštevan evropski del rimskega imperija ter severna Afrika) in pregled najdišč zapestnic in tork- vesov z zankami. Izdelal je tudi katalog bavarskih poznoantičnih nekropol južno od Donave, z opisom grobov in literaturo, ob koncu knjige je 50 tabel poznoantičnega materiala.

Delo je nedvomno zelo dobro strokovno napisano in tehnično skrbno izdelano. Zanimivo, da med obravnavanim pozno- rimskim inventarjem ni nobene indikacije, ki bi kazala vplive krščanstva. Sam material in avtorjeve ugotovitve pa bodo prav gotovo koristile pri vrednotenju našega gradiva iz tega obdobja.

I. Rajterič-Sivec

Shqiperia arkeologjike. Universiteti Shtetëror i Tiranës, Instituti i Historisë dhe i Gjuhësise Sektori i Arkeologjisë, Tiranë 1971 (11 strani teksta v alban- skem, francoskem in angleškem jeziku, 139 barvnih fotografij).

Albanska arheološka literatura nam je žal težko dostopna, čeprav bi nam bila glede na geografsko bližino in s tem komparativnim materialom zelo dobrodošla. Zato nas je tem bolj presenetila